

Ковальов О.П.,

здобувач Науково-дослідного економічного інституту
Міністерства економіки України,
начальник відділу кредитування ТОВ “Укрпромбанк”

АУДИТ І КОРЕГУВАННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ

Створення консолідованої системи аудита і корегування управління кредитними ризиками є найважливішим завданням будь-якого комерційного банку, успішне виконання якого визначає його діяльність. Кредитні ризики іманентні самому характерові діяльності банку як інституту, що виконує функції фінансового посередництва, які полягають у залученні коштів фізичних та юридичних осіб і розміщенні цих коштів від власного імені і на власний ризик на умовах терміновості, зворотності і платності з метою одержання прийняттого для акціонерів прибутку. Для забезпечення діяльності сучасному банку необхідно мати в арсеналі маневрену консолідовану систему контролю і корегування управління кредитними ризиками, здатну здійснювати ранню діагностику “збоїв” у процесі проходження керуваної ризикової позиції, забезпечувати моніторинг і корегування поведінкових характеристик ризикових позицій банку, містити необхідні інструменти і процедури реагування на виникаючі ризики.

Безліч фінансових колізій, що й дотепер існують у банківському секторі України, підтверджують тезу про те, що контроль і обмеження рівня ризиків банків лише нормативами і розпорядженнями Національного банку не гарантує кредитної безпеки і ліквідності банків, оскільки банки можуть не мати дійових механізмів аудита і корегування управління кредитними ризиками, а методи аудита ризиків можуть обмежуватися формальними процедурами дотримання нормативів і підготовки звітності для органів нагляду. “Враховуючи неминучість і негативний вплив численних ризиків на діяльність банку, його керівництво має забезпечувати управління ризиками і контроль за ними”¹.

У процесі вивчення наукової літератури, присвяченої проблемам банківського ризик-менеджменту, ми знайшли безліч варіантів аудита і корегування управління кредитними ризиками.

Їх вивченню присвячені роботи таких відомих економістів, як Г. Марковіц, Ф. Маккоулі, Л. Фішер, К. Вальравен, Ф. Джоріон, У. Ф. Шарп, Т. У. Кох, П. С. Роуз, Дж. Сінкі, ряд експертів Банку міжнародних розрахунків і Міжнародного валютного фонду. Окремим методам гарантування кредитної безпеки і моніторингу кредитних ризиків присвячені роботи таких сучасних авторів, як І. Н. Вініченко, М. Б. Диченко, Б. С. Івасів, М. Р. Ковбасюк, Е. А. Нестеренко, М. І. Савлук, Е. С. Супрунович, М. Н. Тоцькій, А. В. Тютюник, М. М. Ямпольський та ін.

¹ Ковбасюк М. Р. Економічний аналіз діяльності комерційних банків і підприємств. — К.: Скарби, 2001. — С. 188.

Вітчизняні вчені у процесі дослідження кредиту як економічної категорії окремо виділяють контрольну функцію кредиту, вбачаючи її сутність у тому, “що в процесі кредитування забезпечується контроль за дотриманням умов та принципів кредиту з боку суб’єктів кредитної угоди”². Контрольна складова кредиту, на думку М. І. Савлука, відзначається високим стимулюючим ефектом і обмеженістю адміністративного впливу на контрагента. Більше того, “сам кредитний контроль не зводиться до перевірки дотримання контрагентами умов угоди, як це загальноприйнято, а включає ґрунтовний економічний аналіз та оцінку стану контрагентів, передусім кредитоспроможності позичальника, прогнозування можливого ризику напередодні укладання угоди”³.

Разом з тим методи, що використовуються у побудові загальнобанківської системи аудита і корегування управління кредитними ризиками, найчастіше спираються не на науково обґрунтовані підходи, а на адміністративно-командні методи керівництва. Зазначений напрямок банківської діяльності в цілому поки не отримав належного розвитку і потребує проведення поглиблених спеціальних досліджень. У науковій літературі і на практиці розроблені окремі методи виміру аудита кредитних ризиків, але вони мають локальний характер, що не дає змоги контролювати і корегувати управління ризиковими позиціями банку на консолідованій основі.

Метою статті є розробка науково-методичних основ побудови консолідованої системи аудита і корегування управління кредитними ризиками, дослідження сучасних інструментів моніторингу кредитних ризиків і вироблення практичних рекомендацій з їхнього впровадження.

Управління кредитними ризиками з позицій комерційного банку можна представити як процес, що послідовно проходить такі етапи:

- вироблення стратегії управління кредитними ризиками;
- ідентифікація (розпізнавання) ризику;
- оцінка наслідків настання ризиків;
- вибір рішень про керуючий вплив (тактика управління ризиками);
- аудит і корегування управління кредитними ризиками.

Кожний з перерахованих етапів виконує визначені завдання і функції, формуючи методологію управління кредитними ризиками та стратегічний рівень аналізу.

Перелік п’яти етапів аж ніяк не свідчить про статичність процесу управління кредитними ризиками. Цей процес не закінчується на етапі аудита, а у будь-який момент перебуває у взаємодії на усіх етапах управління кредитними ризиками. Головним принципом здійснення управління кредитними ризиками є циклічність зазначеного процесу, де кожен з вказаних етапів безпосередньо пов’язаний з іншими як функціонально, так й організаційно.

² Гроші та кредит / За ред. Б. С. Івасіва. – К.: КНЕУ, 1999. – С. 214.

³ Гроші та кредит / За ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 401.

Отже, з методологічної точки зору правомірно розглядати будь-який етап управління кредитними ризиками як структурний елемент функціонуючої системи управління ризиками.

Аудит (лат. *auditus* – слухання) у контексті досліджуваної нами проблеми являє власну банківську оцінку передбачуваних кредитних операцій за ступенем їхнього ризику⁴.

На наш погляд, аудит і корегування управління кредитними ризиками утворюють систему організаційно інтегрованих, погоджених, взаємопов'язаних і взаємозалежних дій підрозділів банку, що беруть участь у моніторингу кредитних ризиків і застосовують спеціалізовані методи і прийоми обмеження, аудита і корегування прийнятих ризиків у межах делегованих повноважень.

На цьому етапі управління ризиками здійснюється діагноз і порівняння стану відкритих ризикових позицій з нормативно заданим станом. У разі невідповідності управління здійснюється коригувальний вплив⁵.

Іншими словами, аудит і корегування управління кредитними ризиками являє формалізований процес, за допомогою якого регулюються відкриті ризикові кредитні позиції банку, забезпечуючи їхню відповідність цілям, планам і нормативним показникам.

Сутність системи аудита і корегування кредитних ризиків полягає в її функціях: розробці організаційних принципів, стратегій, політик, методик, процедур і регламентів щодо відстеження ризикових позицій банку; попередньому аналізі і поточному контролю рівня прийнятих функціональними підрозділами кредитних ризиків; плануванні заходів щодо хеджування ризиків, розрахунку і затвердженні лімітів; оперативному корегуванні управління ризиковими позиціями банку, включаючи здійснення конкретних процедур для своєчасної ліквідації “збоїв” у секторі кредитних ризиків; обліку, підготовці й аналізі фінансової звітності банку; подальшому контролю за виконанням відповідними підрозділами банку усіх установлених процедур у сфері управління кредитними ризиками⁶.

Оскільки схема класифікації кредитних ризиків, її ієрархія, структуризація і динаміка має базуватися, на нашу думку, на такому класифікаційному критерії, як групування найхарактерніших для банківської діяльності ризикових позицій (одинична кредитна угода, кредитний портфель), то і способи аудита і корегування управління кредитними ризиками здійснюються за двома напрямками:

- аудит і корегування параметрів одиничної ризикової кредитної позиції;
- комплексний і щоденний аудит якості кредитного портфеля.

⁴ Новейший словарь иностранных слов и выражений. – Мн.: Харвест; М.: АСТ, 2001. – С. 98.

⁵ Фінанси підприємств: Підручник / Кер. авт. кол. проф. А. М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2000. – С. 15.

⁶ Монакова Е. А. Кредитный мониторинг в банковской деятельности / Дис. ... канд. экон. наук. – Саратов, 2001. – С. 24; Ермасова Н. Б. Риск-менеджмент организации. – М.: Альфа-Пресс, 2005. – С. 90.

Одинична ризикова кредитна позиція, її поведінкові характеристики контролюються і корегуються з моменту відкриття і завершуються, як правило, дотриманням усіх умов кредитного договору. При цьому аналізується весь великий спектр відносин між банком і позичальником, вивчається імовірність невиконання позичальником/контрагентом своїх зобов'язань за кредитним договором.

Аудит якості кредитного портфеля здійснюється за допомогою системи об'ємно-позиційних лімітів як на сукупний кредитний портфель, так і на окремі підпортфелі однорідних кредитних продуктів у розрізі класів (або груп) ризиків, попереднього нагромадження фондів і резервів для покриття можливих втрат у позичках, диверсифікованості як способу розподілу вкладень за взаємозалежними підпортфелями кредитних продуктів з метою зниження сукупного портфельного ризику.

У системі аудита і корегування кредитних ризиків сучасний комерційний банк має забезпечити розвиток двох напрямків: адміністративного і виконавчого аудита.

Під адміністративним аудитом кредитних ризиків варто розуміти усі види банківської діяльності, спрямованої на одержання інформації про ефективність функціонування і поточний стан системи управління банку.

Виконавчий аудит кредитних ризиків обумовлює конкретне, сприятливе для банку здійснення діяльності у сфері реалізації кредитних ризиків щодо оцінки поточного стану й ефективності функціонування системи управління банку.

Отже, сутність адміністративного і виконавчого аудита полягає у своєчасному одержанні інформації про поведінкові характеристики відкритих ризикових позицій. При цьому важливо, щоб усі системи банківського контролю оперативно фіксували будь-які негативні відхилення в траєкторії їхнього руху. Це забезпечить можливість здійснення своєчасної корекції у русі ризикових кредитних позицій до заданих банком значень.

Аудит і корегування управління кредитними ризиками відбувається на основі нової інформації, що надходить від ризик-менеджерів. Аудит може виражатися у виявленні нових обставин, що змінюють рівень кредитного ризику, спостереженні за ефективністю роботи систем гарантування безпеки і т. д.⁷

Головні принципи аудита управління кредитними ризиками спираються на чотири складові, що дають змогу керівництву банку визначити, що, коли і де контролювати, а також хто має здійснювати контроль.

Принцип ключових елементів аудита спирається на положення, відповідно до якого керівництво банку визначає невелику кількість основних (ключових) елементів (показників, критеріїв) і приділятиме їм більше уваги при здійсненні аудита управління кредитними ризиками.

Принцип місця аудита управління кредитними ризиками полягає у чіткому визначенні керівництвом банку, в яких структурних підрозділах

⁷ Шапкин А. С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций. – М.: Дашков и К, 2005. – С. 275.

банку відбуваються дії, що мають вирішальне значення для результативного управління кредитними ризиками. Найчастіше аудит здійснюється вищими органами керівництва банку, що неминуче призводить до зниження його ефективності. У разі ж здійснення аудита управління кредитними ризиками у місцях виконання конкретних операцій з кредитування керівник банку може швидко одержати від одних виконавців необхідну інформацію і відразу переадресувати її іншим виконавцям, завдяки чому аудит стає оперативнішим і ефективнішим.

Принцип дотримання термінів аудита дає змогу ефективніше і вчасно використовувати отриману в процесі здійснення контрольної діяльності інформацію і швидко реагувати на зміни, що відбуваються.

Принцип самоконтролю полягає у наданні банківським працівникам можливості самим здійснювати оцінку результатів власної діяльності і вчасно вносити в неї необхідні корективи⁸.

Оскільки у процесах аудита управління ризиками беруть участь усі основні підрозділи банку, важливою умовою ефективності процесу є розробка і затвердження принципів розподілу вказаних функцій, які виключали б дублювання і конфлікт інтересів та давали б змогу оптимізувати процес управління й обмеження ризиків, вибирати найприйнятніші рівні ризику і після цього вже дотримуватися обраної політики, корегуючи її відповідно до економічної ситуації⁹.

Під корегуванням управління кредитними ризиками розуміємо виправлення, часткове виправлення, регулювання або зміну якісних чи кількісних значень ризикової кредитної позиції в часовий період її проходження від стартових ідентифікованих значень до успішного закриття.

Схема взаємодії підсистеми самокорегування і підсистеми цілеспрямованого корегування управління кредитними ризиками представлена на рис. 1.

Головним завданням корегування управління кредитними ризиками є усунення відхилень параметрів ризикової кредитної позиції від заданого режиму її проходження, іншими словами, нейтралізація можливої негативної реалізації кредитних ризиків.

У системі здійснення функції корегування можна виділити дві постійно взаємодіючі підсистеми, а саме:

- систему самокорегування;
- систему цілеспрямованого корегування.

Якщо дія першої підсистеми базується на ініціативі банківських працівників, то друга є наслідком виявлення волі керівництва банку. Головною відмінною рисою зазначених підсистем є те, що самокорегування управління кредитними ризиками може стосуватися лише процесу руху ризикової кредитної позиції у той час, як цілеспрямоване корегування може містити у собі внесення коректив у планові якісно-кількісні значення ризикової кредитної позиції, що відкривається.

⁸ Фомичев А. Н. Риск-менеджмент. — М.: Дашков и К, 2006. — С. 107.

⁹ Бухтин М. А. Контроль финансовых рисков в коммерческих банках / Дис. ... канд. экон. наук. — М., 2003. — С. 41.

Рис. 1. Система корекції ризикових кредитних позицій (РКП)

Як би ефективно не було організовано управління кредитними ризиками, банк неминуче стикається з проблемами їхньої негативної реалізації. Тому, на нашу думку, має повне право на організаційне оформлення і функціональне існування підрозділ, безпосередньо пов'язаний з аудитом і корегуванням управління кредитними ризиками. Ми пропонуємо дати йому назву “Управління аудита кредитних ризиків” (УАКР). Ця служба покликана координувати весь обсяг роботи з аудита і корегування управління кредитними ризиками, керуватися існуючим законодавством, нормативними актами НБУ, статутом, рішеннями правління й іншими розпорядчими документами банку (рис. 2).

Найважливіші завдання УАКР:

1. Активна участь у консолідованому аналізі екзогенних і ендегенних факторів, що впливають на кредитні ризики, розробці ризикових кредитних стратегій і кредитної політики банку з питань управління кредитними ризиками.
2. Погоджені з управлінням ризик-менеджменту і кредитним управлінням дії щодо ідентифікації й оцінки кредитних ризиків, своєчасна діагностика і моніторинг негативних відхилень у поведінкових характеристиках відкритих ризикових позицій.
3. Виконання у повному обсязі наглядової функції за управлінням кредитними ризиками, оцінка ефективності контрольних процедур окремих операційних підрозділів банку, забезпечення прозорості, наочності та об'єктивності інтерпретації отриманих результатів.

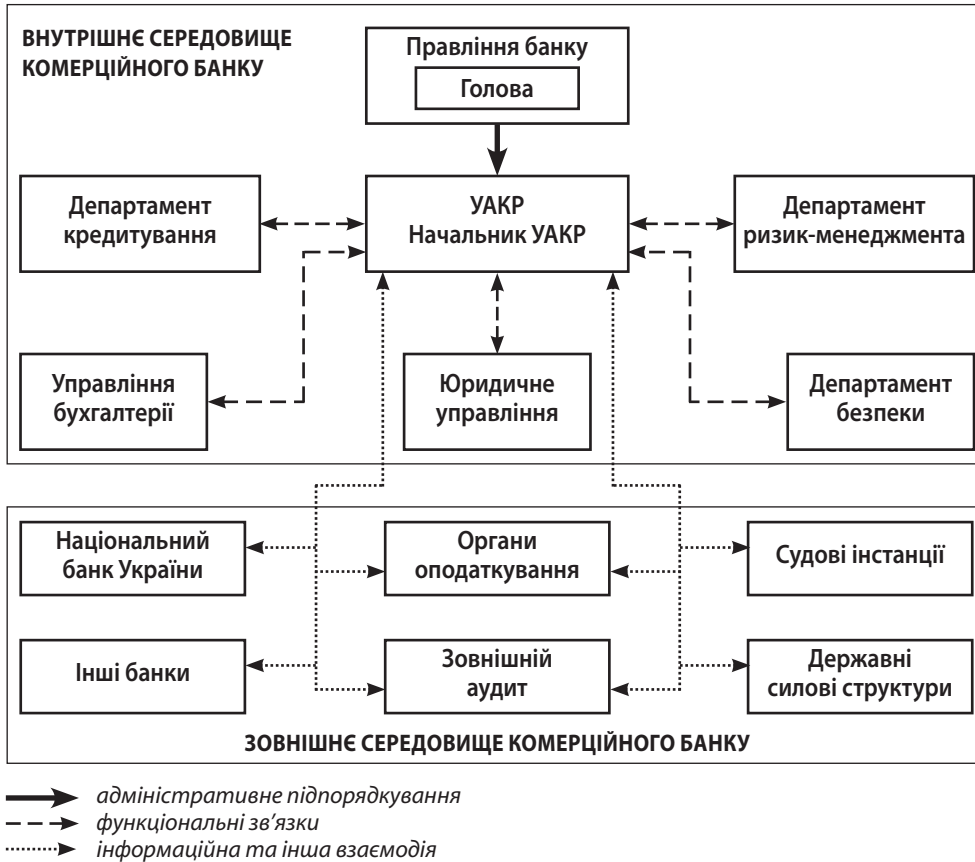

Рис. 2. Основні функціональні напрямки взаємодії УАКР

4. Вироблення принципів і створення інструментарію (методик, стратегій, типологічних схем тощо) для результативного корегування параметрів відкритих ризикових позицій.

5. Контроль за виконанням рішень управлінського впливу на кредитні ризики банку.

6. Своєчасне інформування керівництва банку про стан справ у секторі реалізації кредитних ризиків (проблемні кредити, значні загрози реалізації кредитних ризиків у відкритих ризикових позиціях і т. д.).

Якісне розв'язання проблем, що стоять перед УАКР, прямо пов'язано з виконанням службою таких функцій:

- системні, інтегровані дії з аудита і корегування управління кредитними ризиками на усіх етапах управлінського процесу;
- координація й узгодження дій з управління кредитними ризиками між усіма службами банку, що до них належать;
- у межах власної компетенції вироблення і представлення результатів аналізу отриманої інформації колегіальним органам банку;
- моніторинг проблемних кредитів та ін.

Якщо аналізувати банківську практику управління ризиками за кордоном, то за цей напрямок банківської діяльності відповідає, як правило,

комітет з аудита або об'єднаний комітет з аудита і управління ризиками. Відповідно до розпоряджень Базельського комітету і Глобального форуму з корпоративного управління банки зобов'язані створювати надійну узгоджену систему внутрішнього аудита і служби управління ризиками, що діє незалежно від бізнес-напрямків і бізнес-одиниць, а також інших елементів системи "стримувань і противаг"¹⁰.

Таким чином, аудит і корегування управління кредитними ризиками має інтегрований, системний характер, проводиться на усіх етапах процесу управління кредитними ризиками, стосується різних рівнів управління і, як правило, припускає проведення аналізу з усіх головних напрямків банківської діяльності (контроль за дотриманням принципів кредитування; аналіз кредитних заявок і кредитоспроможності позичальника; моніторинг стану позичальника після надання кредиту; аналіз складу і структури кредитного портфеля; контроль за станом простроченої і сумнівної заборгованості по кредитах; контроль за дотриманням нормативів кредитної діяльності банку і системою кредитних обмежень; контроль за станом кредитного ринку й аналіз перспектив кредитування окремих проектів, галузей, регіонів в умовах ризику). У процесі аудита і корегування управління кредитними ризиками регулюються якісно-кількісні значення відкритих ризикових кредитних позицій, забезпечуючи їхню відповідність цілям, планам і нормативним показникам банку.

¹⁰ Enhancing corporate governance for banking organisations. Basel. – 1999. – Sept. – P. 7; *Charkham J.* Guidance for the directors of banks / Global corporate governance forum. – World Bank, OECD, 2003. – P. 23. – http://www.gcgf.org/library/Discussion_Papers_and_Focus%20Notes/Focus_2_Guidance_for_Directors_of_Banks.pdf; Глобальный форум по корпоративному управлению – совместный проект Всемирного банка и ОЭСР, организованный в целях содействия странам с переходной экономикой в повышении качества корпоративного управления. – <http://www.gcgf.org/>.